

ATATÜRK'ÜN AMERİKAN MİLLETİNE SESLENİŞİ

İSMAİL ARAR

I.

Doğumunun 100. yıldönümü nedeniyle tümü Atatürk'ün anısına ayrılmış bulunan BELLETEN, Cilt XLV, Sayı 177'de Atatürk'ün uzun yıllar önce yayınlanmış, sonra unutulmuş ve "Söylev ve Demeçler" dizisine de alınmamış bazı konuşma, demeç ve direktiflerini "*Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları*" başlığı altında ve gerekli notlar ve açıklamalarla yayınlamıştık.

Bu kez de zamanı, kapsamı ve amacı bakımlarından son derece önemli bulduğumuz bir mesajını aynı metodla, yani gerekli bazı notlar ve açıklamalarla yayınlarken 100.cü doğum yıldönümünde yapılması gerekenlerden hissemize düşen çok küçük bir payı yerine getirmenin kalp huzuru içinde bulunuyoruz.

II.

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu ve bağlaşıkları için, yenilgi ile sonuçlanmıştı. Osmanlı devlet adamları bu yenilgiyi tam bir teslimiyetle kabullenmişler ve bunu Mondros Mütarekenamesi ile belgelemişlerdi. Ne var ki Türk milleti bu yenilgiyi, özellikle galip devletlerce Mütareke hükümlerine uyulmayarak Türk milletinin toptan yok edilmesi biçiminde gelişen öneri ve davranışları kabullenmemiş, yer yer "*Reddi İlhak*" ve "*Müdafaai Hukuk*" örgütleri kurularak yeni bir direnişin hazırlığı içine girilmişti. Mustafa Kemal Paşa ise, Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı olarak Adana'da öğrendiği Mütareke hükümlerinin sakıncaları ve getireceği tehlikeler üzerinde, tam bir sorumluluk duygusu içinde ve sert bir biçimde, Sadrîâzam Ahmet İzzet Paşa'nın birçok kez dikkatini çekmiş, maiyetindeki kumandanlara da elde kalan silâh ve cephanenin Anadolu içlerine gönderilmesi emrini vermişti. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde ve komutasında böylece başlayan "*Milli Mücadele*", ya da başka bir deyimle "*Türk Kurtuluş Savaşı*" içte ve dışta, çeşitli

düşmanlara karşı siyasal ve askerî alanda, çok yönlü, sert bir mücadele biçiminde dört yıl daha sürmüş, sonuçta Türk milletinin fedakârlığı ve kahramanlığı ve büyük Atatürk'ün yüksek ve ince dehâsi sayesinde zaferle sonuçlanmıştı. Bu zaferlerden doğan yeni ve genç Türkiye Devleti, bu kez barış masasına galip bir devlet olarak oturuyordu. Ne var ki, Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan ve dünyanın dörtte üçüne hükmeden mağrur devletlerin sömürgeci zihniyetlerinde hiçbir değişiklik olmadığı için hakkımız olan âdil ve şerefli bir barışı elde etmek, zaferi kazanmak kadar güç gözüküyordu. Bu yüzden Lozan barış görüşmeleri çok çetin oldu. Lozan Konferansında Türkiye'nin karşısında yer alan devletlerin öncülüğünü İngiltere yapıyordu. İngiltere'nin yanında yer alan diğer devletlerin ana sorunlarda onunla birlikte hareket ettikleri görülmekle beraber, Türk topraklarındaki çıkarları açısından, aralarında gizli bir rekabetin varolduğu da gözden kaçmıyordu. Bu nedendir ki, Konferanstaki Türk Başdelegesi "*İngilizlerin bize karşı olan düşmanlığından zarar görmemek için, diğer bütün Mütteliklerle beraber hareket etme usulünü takip etmek*" taktiğini uyguluyordu¹.

Konferansta Amerika Birleşik Devletleri'nin özel bir yeri vardı. O da Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri arasında idi. Fakat A.B.D. ve Osmanlı İmparatorluğu birbirlerine savaş ilân etmemişler, hiçbir cephede savaşmamışlar, sadece 20 Nisan 1917'de, karşılıklı olarak, diplomatik ilişkilerini kesmekle yetinmişlerdi². Bu yüzden A.B.D., Lozan Konferansına *âkit taraf* (= *partie contractante*) olarak değil, gözlemci olarak katılıyordu.

Pragmatist ve tüccar Amerikan kafası, saf devlet adamı Woodrow Wilson'un³ Türkiye'nin doğusunda bağımsız bir Ermenistan

¹ Lozan Barış Konferansı. Tutanaklar, Belgeler. Çeviren: Seha L. Meray. Önsöz: İsmet İnönü, s. VII.

² Prof. Akdes Nimet Kurat, Türk - Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959), s. 40.

³ Paris Barış Konferansına belli bir barış programı ile gelmeyen, uluslararası görüşmelerde hiç deneyi olmayan Wilson'un Lloyd George ve Clemenceau tarafından nasıl şaşkına döndürüldüğü ve bütün prestijini kaybetmiş, karamsar, çökmüş ve ruhsal bunalım içinde yurduna döndüğü ünlü İngiliz iktisatçısı John Maynard Keynes'in kaleminden pek güzel dile getirilmiştir. Bk. The Council of Four. Essays and Sketches in Biography ve oradan yapılan alıntılar için : Prof. Feridun Ergin, Uluslararası Politika Stratejileri.

kurmak çabalarının ⁴ “*olmayacak duaya âmin demek*” olduğunu, dağılan Osmanlı İmparatorluğu topraklarının hepsi ya da bir bölümü üzerinde bir *mandat* (= *vesayet yönetimi*) ⁵ üstlenmenin ise, Türk tepki ve direnişinden başka, A.B.D. bütçesi için büyük masrafları ve büyük askerî birlikler bulundurmaya gerektireceği gerçeğini çabuk anlamış ve bu hayallerden vazgeçmişti. Geriye, savaş nedeniyle zarar gören Amerikan vatandaşlarının ve sermayedarlarının bu zararlarının ödenmesi ⁶ ile Türkiye’de Amerika için yeni yatırımlar kapısının açık bulundurulması ⁷ gibi iktisadî ve malî konular kalmakta idi ⁸. Bu yüzden Lozan Konferansının, 4 Şubat 1923’te, inkitaa (= kesiklik, kopukluk) uğramasından ⁹ en ziyade sinirlenen A.B.D. olmuştur ¹⁰. Zira, bir Amerikan sermayedar grubu, Kasım 1922’den beri, Ankara’da Türk yetkilileriyle Doğu Anadolu’da demiryolu yapımı ve madenlerin işletilmesi konularında görüşmeler yapmakta idi.

Bir strateji kuralı siyasette de aynen geçerlidir: Hasmın zayıf tarafını bulup oraya yüklenmek! Atatürk bu kuralı, Millî Mücadele’

⁴ Bk. 1 – James G. Harbord, Report of the American Military Mission to Armenia, Senate Documents, C. 15, 2 – Prof. Gotthard Jäschke, Präsident Wilson als Schiedsrichter zwischen der Türkei und Armenien, MSOS zu Berlin II/1935, s. 75-80’de.

⁵ Türkiye’de uygulanmak istenen Amerikan mandası ile ilgili olarak bk. 1 – Harry N. Howard, An American Inquiry in the Middle East: The King - Crane Commission (1963), 2 – Gotthard Jäschke, Ein Amerikanisches Mandat für die Türkei? Die Welt Des Islams, Yeni Dizi, C. VIII, No. 4, s. 219 - 234’de, 3 – Mine Erol, Türkiye’de Amerikan Mandası Mes’alesi, 1919 - 1920, (1972).

⁶ “*Claims Pact*” diye anılan bu anlaşma İstanbul’da, 24 Aralık 1923’te Amiral Bristol ile Dr. Adnan Bey (Adivar) arasında imzalanmıştır. Bk. 1340 Senei Maliyesine Mahsus Millî Nevsal, s. 250 - 251.

⁷ *Açık Kapı Politikası* (= *Open-Door Policy*)’nin Türkiye’deki uygulayıcısı için bk. Thomas A. Bryson, Admiral Mark L. Bristol, An Open-Door Diplomat in Turkey, International Journal of Middle East Studies, 5 (1974), s. 450 - 467’de.

⁸ 1919 - 1923 yılları arasında Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısı ve iktisadî potansiyeline bir Amerikalı gözü ile bakış için bk. Eliot Grinnell Mears, Modern Turkey, (1924). Yazar, iktisat uzmanı olarak, Gl. Harbord heyeti ile Türkiye’ye gelmiştir.

⁹ Aslında, taraflar (Lord Curzon ve İsmet Paşa) *inkuta* (= *rupture*) kelimesini kullanmaktan dikkatle kaçınmışlar ve görüşmelerin ertelendiği izlenimini vermeye çalışmışlardır.

¹⁰ Konferansta A. B. D. gözlemcilerinden Child’in 4 Şubat 1923’te Lord Curzon’a verdiği nota için bk. Laurence Evans, United States Policy and the Partition of Turkey. Türkçesi: Tevfik Alanay, Türkiye’nin Paylaşılması, s. 403 - 404.

nin başından beri, hem siyasette, hem askerlikte üstün bir başarı ile uygulanmasını bilmiştir ¹¹.

Lozan Konferansının inkitaa uğradığı sırada, bir yandan Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na çağrışım yaparak Amerikan milletine seslenişi, diğer yandan bir Amerikan sermayedar grubuna Doğu Anadolu'da demiryolu yapma ve maden işletme hakları veren anlaşmanın T.B.M.M. nce onaylanması ¹² bir rastlantı değildir. Kanımızca amaç, açık ve kesin olarak bellidir: Ergeç başlayacak olan barış görüşmelerinden önce Amerikan kamuoyunda Türkiye lehine bir hava yaratmak ve Amerikan malî çevrelerinin ümitlerini taze tutarak Amerikan etkisinden Konferansta yararlanmak! Bundan başka, bir yabancı bilim adamının gözlemine katılarak, Atatürk'ün Türk Başdelegesinin pazarlık gücünü artırma amacını da güttüğünü söyleyebiliriz: "*During the break in the conference, Kemal lost no opportunity to bolster Ismet's negotiating position*" ¹³.

III.

Şimdi, Atatürk'ün "Büyük Amerikan Milletine" diye başlayan mesajını 22 Mart 1923 tarihli Hâkimiyeti Milliye gazetesinde verilen haberle birlikte aşağıda sunuyoruz:

BÜYÜK GAZİ VE AMERİKA'DAKİ MEVKİİ

Meclis-i Âyan ve Meb'usan Müsterek İctimainda Beyannamelerinin Müttefikan Zapta Geçirilmesine Karar Verildi.

¹¹ Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde de buna benzer bir taktik uyguladığına Prof. Gotthard Jäschke daha önce değinmiştir. Bk. Neues zur Russisch - Türkischen Freundschaft von 1919 - 1939, Die Welt des Islams, Yeni Dizi, C. VI, No. 3 - 4, s. 203 - 222.

¹² Şarkî Anadolu Demiryollarına dair 9 Nisan 1923 gün ve 327 sayılı Kanun. Bk. T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Devre I, Cilt 1, Üçüncü Basılış, s. 381. Ayrıca bk. 1 - Ali Sait (AKBAYTUGAN), Çester Projesi Hakkında Bazı Tenkidat ve Mütaleat, Sarıkamış, 1339 (= 1923), 2 - Yahya Sezai Tezel, Chester Ayrıcılığı, S.B.F. Dergisi, C. XXV, S. 4 (Aralık 1970), s. 287 - 318. Bu son araştırmada, sayın yazar, kanımızca konuya yanlış bir yaklaşımla bakmıştır.

¹³ Roderic H. Davison, Turkish Diplomacy from Mudros to Lausanne, Craig ve Gilbert tarafından yayınlanan "The Diplomats" (1919 - 1939) adlı kitapta, s. 206.

Amerika Meclis-i Mebusan ve Âyanının müştereken akdeylediği kongrede, T.B.M.M. Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Amerika halkına hitaben neşreylediği beyannamenin aynen kongre zaptına geçirilmesine müttefikan karar verilmiştir. Amerika kongresinin 67. içtimanının 4. celsesinin 26 tarihli (26 Şubat 1923) zabıt ceridesinde aynen şu satırlar mevcuttur:

“Âyandan Mr. Owen — Reis efendi, yerime oturmazdan evvel Türkiye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın Amerika ahalisine karşı vuku bulan şayan-ı dikkat hitapnamesine meclisin nazar-ı dikkatini celb ederim. Onu okumak suretiyle meclisin vaktini zayi etmek istemem. Fakat bu hitapname bütün âyan ve azanın görmesi lazım gelen bir şeydir. Çünkü bunu söyleyen zat her ne kadar Türkse de Amerika lisaniyla söylüyor. Bu zat yüksek tahsil görmüş ve milletlerin tarihine kesb-i vukuf etmiştir. İşte bu zat Türkiye milliyetperverlerinin maksatlarını ve ne yapmaya çalışacaklarını salahiyetle ilan ediyor. Binaenaleyh dinlenmeye layıktır. Müşarünileyhin hulasa-i beyanatı haricin tahakkümünden kurtulmak maksadıyla mücadele ettiklerinden ve bu suretle tıpkı ecdadımızın bu cumhuriyeti tesis etmiş oldukları gibi Türklerin de kendi usulleri dahilinde hayat-ı inkişafa mazhar olmak istediklerinden ibarettir.

Türkiye'nin tamamıyet-i mülkiyeye ve istiklal-i siyasiye mazhar olmasına Amerika ahalisinin de taraftar olduğuna ve her ne suretle olursa olsun mütteliklerin veya diğer bir milletin Türkiye'yi istila etmesini ve Türkleri istiklallerinden mahrum eylemesine yine Amerika ahalisinin arzu etmediğine eminim. Mustafa Kemal Paşa'nın bu hitapnamesiyle ona müteallik mülakatın kongrenin zabıt ceridesinde tabını talep ederim. Reis-i Sani — İtiraz eden var mı? Makam-ı riyasetin bu suali üzerine teklife itiraz eden bulunmadığından hitapname ile mülakatın kongrenin zabıt ceridesinde tab edilmesi kabul edilmiştir.

Paşa Hazretlerinin Beyannameleri Sureti:

Büyük Amerikan Milletine:

Siz zulm ve istibdadı kendi vatanınızdan tard ettiniz. Siz, uzun ve kanlı bir mücadeleden sonra kendi hürriyet ve istiklalinizi istihsal ederek hakimiyet-i âmmeye müstenit demokratik bir devlet ve kuvvetli bir medeniyet tesis ettiniz. Kürre-i arzın diğer tarafında diğer bir millet var ki, o da aynı hürriyet,

aynı istiklal ve aynı demokrasi uğrunda mücadele ediyor, kan döküyor. Bu mefkûrenin saffet ve ulviyetine karşı nazarlarınızı tağlit etmek istiyorlar. Bu propaganda amilleri, ya bir takım cahil mutaasıplar veyahut, yeni kazandığımız hürriyeti imha ve bizi ondan mahrum etmek isteyen gizli ve aşikâr düşmanlarımızın alet-i icrasdırlar. Yalanlara ve iftiralara inanmayınız. Hürriyet ve istiklâl uğrunda harb eden ve tıpkı sizler gibi dünyada terakki ve adalet amili olmak için samimi bir surette mücadelede bulunan Türk halkına kalbinizi açık bulundurunuz.

حاکمیت ملیه

سنه: ۲۲.۳.۱۹۲۲
سنگی: ملكه ارادى سن جا كم قلمبر

بویوك غازى و آمريقادہ کی موقعی

مجلس اعيانہ و مبموناہ مشترك اجتماعہ

بیاننامہ لریك متفقاً ضبط کیر لمسنہ قرار ویردی

رئیس عالی - اعتراض این واری ؟
مقام ریاستک بو سؤالی اوزونہ تطقیه
اعتراض این برآیدندن خطاستانہ ایلہ
لائیک فورلمک
ضبط جریده-دہ
طبع ایلسی قول
ایلسنور .

باشا مضر نلریك
باشا سردی صردی
بوک آمراناننہ:
سرظلا و استبدادی
کندی وطنکزدن
طرده ایندیگز .
سزہ اوزون و قائل
برعادلہن سو-
کرہ کندی حریت
و استقلالکری
استحصال ایدہرک
حاکمیت عامہ

آمریقا رئیس ۱۹۰۹

میسر ہارننگ

آمریقا مجلس میونان و ایوانہ مشترکہ
مقدہ ایله دیکی فورلرمده ت ب.م.م. رئیس
باش فورمانان غازی مسئول کال باشا مضر نلریك
آمریقا خانہ - مطاباً
تصر ایله دیکی بیانلا
مک عیاً فورلرمہ
ضبط کیرلہ، متفقاً
قرار ویرلشدر .
آمریقا فورلرمہ سنک
آئینیں چمن ایچلا
هنک دوردهی طبع
سنک ۲۶ تاریخ
ضبط جریده-سنده
میا سزہ سطر
موجودہ:
« حیادن میسر
اوهن - رئیس
اندى، برعہ اولور .
رشدن لول تورکیا
رئیس مسئول کال
باشک آمریقا ایلہ
لیسنہ قاریش و قوج

مستند دہموقرائیک بر دولت و قوتلی
بر مدنیت تائیس ایندیگز . کرمارضک
دیگر طرفسنده دیگر بر ملت وارکہ
اودہ عین حریت ، عین استقلال و عین
دہموقرائی اوشرندہ مجادلہ ایدیپور ،
قان دوکپور . بو مکتورہنک صغوت
وعلویت قاریش نظر لریکری تالیپاتیک
ایستورلر . برؤ بانادا حاملری، یا بر
طاق جاہل متمسبلر و یا خود ، یک
قاراندایمز حریتی احما و بزى اوندن
محرؤم اینک اینسنہ کبزی و آشکار
دوشانلرمزک آلت اجر اسیدرلر بالانلرم
وافقرلرہ اینتا لیکیز .
حریت و استقلال اوشرندہ حرب
ایدن وطنی سزگرکی دنیادہ ترقی و عدالت
عامل اوق ایچین صعبی برسونده
مجادلہدہ بولومان تورک خلقنہ قلبکری
آچیق بولوندریکز .

بولان شان و فک خطاستانہ سنہ مجادلہ نظر
مقدی سبت ایدم . اوق اولوق سورولہ
مجلک و قتی ضاع اینلہ ایسنیم . فقط
بوخطابنامہ بوچون ایجان واضعک کورده
لازم کفن برشیدر . چونکہ بوی سونولہ بن
دات صرہ، تورک دہ آمریقا لایہ سولپور،
بو ذات برکولہ تحصیل کوریش و ملزک
تاریخنہ کسب و قوف ایتمدن . ایسنہ بذات
تورکیا ملت پرورلریک متصدلری و نہ پانہ
چا دیق بوی صلاحیہ اعلان ایدیور نہ پانہ
دیگنک لاسدر . مثالہک سلامت بیانی
ناجک تکمیل قورولنی مقصدیلہ مجادلہ
ایستکارین و بو سورولہ سطلی اجدادسزک بو
جہوری تائیس اینن اولدایر کی -
تورک دہ کتلی اسورلی داخندہ حیاتی
انکشانہ مطہر اوق اینسنہ کاردن عازندر .
تورکیا کتلی سزکیبہ و استقلال سیاسی
مظہر اولسنہ آمریقا ایلہ ایسنلشدہ طرفدار
اولورنہ . بو سورولہ اولورسہ اولسون
متفازک و یادیکر بر ایللہ تورکیا ایستقلالسنی
و تورکری سیاسی استقلال بر صوم ایلسنی
بئہ آمریقا ایلہ سنک آرز ایندیکنہ ایسن .
مسطل کال باشک بوخطابنامہ سیرلہ اولکسن
لائیک فورلرمک ضبط جریده-سنده مطہر
طلب ایدم .

